

Μοντέλα σχολικών διαδρομών μαθητών: Η περίπτωση της Δωδεκανήσου¹

*Φραγκίσκος Καλαβάσης, Χρυσάνθη Σκουμπουρδή,
Χαρούλα Σταθοπούλου*

Εισαγωγή

Το σχολείο στις ευρωπαϊκές κοινωνίες –και στην Ελλάδα– είναι θεμελιωμένο στη βασική αντίληψη ότι η μάθηση είναι αποκλειστικά αποτέλεσμα της διδασκαλίας, με την προϋπόθεση ότι οι μαθητές είναι συνεπείς στη σχολική φοίτηση και γενικότερα στις σχολικές υποχρεώσεις. Και ενώ στη ρητορική της πολιτείας η εκπαίδευση σχεδιάζεται με τρόπο που να δίνει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές, στην πράξη αυτό δεν πραγματώνεται, εφόσον το σχολείο είναι συνήθως σχεδιασμένο για τους «καλούς μαθητές» και δεν μπορεί να χειριστεί –«εγκαταλείποντας» ουσιαστικά– τους μαθητές που δεν τα καταφέρνουν.

Τι γίνεται όμως σε περιπτώσεις που η σχολική διαδρομή του μαθητή δεν είναι εύκολο να ολοκληρωθεί λόγω του ελλιπούς σχολικού δικτύου, που απαιτεί τη μετακίνησή του από τον τόπο διαμονής του; Τέτοια περίπτωση αποτελεί το σύμπλεγμα των νησιών της Δωδεκανήσου. Στην περίπτωση αυτή, προσφέρεται στο μαθητή ένα σχολείο που δεν παρέχει πάντα τη δυνατότητα ολοκλήρωσης της φοίτησης χωρίς υποχρεωτική μετακίνηση είτε στο εσωτερικό του ίδιου του νησιού είτε σε άλλο νησί. Καθώς όμως τη μετακίνηση αυτή δεν την αναλαμβάνει το σχολείο ή η Πολιτεία, καλείται η οικογένεια να πάρει την απόφαση, την οποία συχνά συναρτά προς τη σχολική του επίδοση και όπως φάνηκε από την έρευνά μας στις περισσότερες περιπτώσεις από την επίδοσή του στα Μαθηματικά (Καλαβάσης κ.ά., 2006: 13).

Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις αφενός της «εγκατάλειψης» των μαθητών που δεν έχουν καλή επίδοση από το ίδιο το σύστημα της εκπαίδευσης και αφετέρου η έλλειψη παροχής ολοκληρωμένης σχολικής διαδρομής στους μαθητές είναι πιθανό να οδηγήσουν σε σχολική αποτυχία. Η σχολική αποτυχία όμως, ενώ έχει περιορισμένη επίπτωση στη σχολική μο-

νάδα, καταγράφεται μακροπρόθεσμα στη συλλογική οικογενειακή εικόνα ως στοιχείο απαξίωσης του σχολικού συστήματος σε αντίθεση με τη σχολική επιτυχία που συχνά χρησιμοποιείται ως επιβεβαίωση του θεσμού και της ισορροπίας της οικογένειας και του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται η μοντελοποίηση των διαφορετικών διαδρομών των μαθητών, της Δωδεκανήσου, από το νηπιαγωγείο έως και το λύκειο, μέσα από την καταγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που επικρατούν στη συγκεκριμένη περιοχή (σύμπλεγμα νησιών). Η μοντελοποίηση των σχολικών διαδρομών έρχεται να συμπληρώσει τα ερευνητικά δεδομένα για τους παράγοντες εκείνους που σχετίζονται θετικά με τη μαθητική διαρροή ως μια έκφραση της σχολικής αποτυχίας και να ερμηνεύσει κατά κάποιον τρόπο τη σχέση του είδους της σχολικής διαδρομής με τη λήψη αποφάσεων για την ολοκλήρωση ή όχι της σχολικής πορείας του μαθητή.

Ιδιαιτερότητες του νομού Δωδεκανήσου

Ο νομός Δωδεκανήσου αποτελεί ένα νησιωτικό σύμπλεγμα από 18 κατοικημένα νησιά και δεκάδες ακατοίκητα, στο νοτιοανατολικό άκρο του Αιγαίου και σε μεγάλη απόσταση από την ηπειρωτική Ελλάδα. Η γεωγραφική του διάθρωση, και συγκεκριμένα η μεγάλη διασπορά, σε πολλά νησιά δυσχεραίνει την επικοινωνία και αυξάνει την απομόνωση τόσο με τον ίδιο το νομό (μεταξύ των νησιών) όσο και με την υπόλοιπη Ελλάδα.

Η νησιωτική περιοχή της Δωδεκανήσου συγκεντρώνει το 1,6% του πληθυσμού της χώρας με έντονη τάση αύξησης, αφού, με ποσοστό 5,53%, είναι πρώτος με υπεροχή γεννήσεων ανά 1.000 κατοίκους και τρίτος σε μαθητές δημοτικού ανά 1.000 κατοίκους. Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι στην αναλογία μαθητών γυμνασίου - λυκείου ανά 1.000 κατοίκους ο νομός πέφτει στην 11η θέση, πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει μεγάλη διαρροή μαθητών μεταξύ δημοτικού και γυμνασίου.

Η πλειονότητα των μαθητών της Δωδεκανήσου κατοικεί σε οικισμούς με περισσότερους από 10.000 κατοίκους, ενώ πάνω από το ένα τέταρτο του συνόλου των μαθητών σε οικισμούς με λιγότερους από 5.000 κατοίκους. Σε οικισμούς με 1.000 το πολύ κατοίκους ζει το 6% περίπου των μαθητών του δείγματος. Αναδεικνύεται έτσι μια ενδιαφέρουσα πτυχή της ιδιαίτερης γεωγραφικής διάθρωσης του νομού στον οποίο μελετάμε τη σχολική πορεία των μαθητών.

Εκτός από τη γεωγραφική διάρθρωση του νομού, κάθε νησί έχει ιδιαίτερη γεωμορφολογία και πληθυσμιακή κατανομή. Η γεωμορφολογία της Δωδεκανήσου έχει συντελέσει στη διαμόρφωση διαφορετικών επιπέδων ανάπτυξης κάθε νησιού μέσα στο νομό και στην παρουσία πολυμορφίας προβλημάτων που διαφοροποιούνται σημαντικά από νησί σε νησί.

Η πληθυσμιακή κατανομή του νομού είναι άνιση, γιατί ενώ στα τρία μεγάλα νησιά [Ρόδος (60%), Κως (16%), Κάλυμνος (10%)] συγκεντρώνεται το 86% του συνολικού πληθυσμού του νομού, για λόγους γεωγραφικούς, αλλά και οικονομικούς, στα υπόλοιπα οι πληθυσμοί είναι πολύ μικροί πλην της Λέρου και της Καρπάθου, που και σε αυτά τα νησιά υπάρχουν λιγότεροι από 10.000 άνθρωποι.

Μαθητική διαρροή από τη σχολική εκπαίδευση

Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και από τη χώρα μας δείχνουν ότι ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό μαθητών που εγγράφονται στο γυμνάσιο διακόπτουν τη φοίτησή τους και μάλιστα η συντριπτική τους πλειονότητα πολύ πρόωρα, χωρίς να πάρουν απολυτήριο, αντιμετωπίζοντας όλες τις αρνητικές συνέπειες που αυτό συνεπάγεται (δυσκολία ένταξης στην αγορά εργασίας, κίνδυνος αποκλεισμού από κοινωνικές δραστηριότητες κ.λπ.). Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών δείχνουν ότι το ποσοστό μαθητικής διαρροής παρουσιάζει μεγάλες αποκλίσεις ανάμεσα σε γεωγραφικά διαμερίσματα, σε νομούς και σε συγκεκριμένα γυμνάσια. Ιδιαίτερα υψηλή μαθητική διαρροή παρουσιάζεται στις ημιαστικές, τις αγροτικές και τις νησιωτικές περιοχές (Δρεττάκη, 1993· Πετρόπουλος, 1997· Παλαιοκρασάς κ.ά., 2001).

Στην Ελλάδα το ποσοστό διαρροής θεωρείται ανάλογο με αυτό των αναπτυγμένων χωρών. Μετά τη θεσμοθέτηση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Προεδρικό Διάταγμα 104/79) μηδενίστηκε σχεδόν το ποσοστό των μαθητών που εγκαταλείπουν το δημοτικό (Πίνακας 1) και σύμφωνα με εκτιμήσεις μειώθηκε αρκετά ο αριθμός των παιδιών που εγκαταλείπουν το γυμνάσιο (Κάτσικας & Καββαδίας, 1994). Ωστόσο, παρά τη βαθμιαία αύξηση της συμμετοχής στην εκπαίδευση, σημαντικός αριθμός νέων εξακολουθεί να εγκαταλείπει το γυμνάσιο χωρίς απολυτήριο και εισέρχεται στην αγορά εργασίας χωρίς τα ελάχιστα επαγγελματικά εφόδια.

Πίνακας 1². Μαθητική ροή στην επικράτεια και στη Δωδεκάνησο για τα έτη 1993/94-2000/2001

Μαθητική ροή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: 1993/94 - 2000/01

Σχολικό Έτος	Α'	Α'	Β'	Β'	Γ'	Γ'	Δ'	Δ'	Ε'	Ε'	ΣΤ'	ΣΤ'
	Σύνολο	Κορίτσια	Σύνολο	Κορίτσια	Σύνολο	Κορίτσια	Σύνολο	Κορίτσια	Σύνολο	Κορίτσια	Σύνολο	Κορίτσια
1993-1994 επικράτεια	113886	55246 48,5%										
1993-1994 Δωδεκάνησα	2338	1134 48,5%										
1994-1995 επικράτεια	111087	53579 48,23%	112742	54823 48,63%								
1994-1995 Δωδεκάνησα	2279	1105 48,49%	2222	1083 48,74%								
1995-1996 επικράτεια	103194	49974 48,43%	109439	52917 48,35%	112393	54785 48,74%						
1995-1996 Δωδεκάνησα	2121	1006 47,43%	2273	1089 47,91%	2256	1101 48,8%						
1996-1997 επικράτεια	104713	51058 48,76%	100930	49063 48,61%	109055	52845 48,46%	112475	54849 48,76%				
1996-1997 Δωδεκάνησα	2215	1086 49,03%	2060	983 47,72%	2253	1096 48,65%	2249	1087 48,33%				
1997-1998 επικράτεια	101820	48868 48%	103240	50593 49%	101808	49519 48,64%	110547	53526 48,42%	114032	55528 48,7%		
1997-1998 Δωδεκάνησα	2057	989 48,08%	2199	1079 49,07%	2114	1008 47,68%	2288	1107 48,38%	2288	1106 48,34%		
1998-1999 επικράτεια	113544	54521 48,02%	99925	48276 48,31%	103917	50944 49,02%	103042	50178 48,7%	111725	54213 48,52%	115293	56186 48,73%
1998-1999 Δωδεκάνησα	2373	1172 49,39%	2040	992 48,63%	2219	1091 49,17%	2133	1022 47,91%	2274	1108 48,72%	2284	1108 48,51%
1999-2000 επικράτεια			110914	53583 48,31%	100024	48271 48,26%	104529	51226 49%	103616	50434 48,67%	112442	54502 48,47%
1999-2000 Δωδεκάνησα			2279	1116 48,97%	2003	970 48,43%	2190	1090 49,77%	2115	1003 47,42%	2285	1114 48,75%
2000-2001 επικράτεια						53422 48,3%	110600	48347 48,23%		51306 49,02%		50544 48,65%
2000-2001 Δωδεκάνησα						1139 49,24%	2313	982 48,28%		1099 50,34%		1009 47,28%

Σε απογραφική έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου στη χώρα μας για τη μέτρηση της μαθητικής διαρροής, η οποία διεξήχθη σε εθνικό επίπεδο για το σχολικό έτος 1997-98, φαίνεται ότι η υψηλότερη μαθητική διαρροή παρουσιάζεται στη Θράκη (12,88%) και στις νησιωτικές περιοχές [Κρήτη (10,32%), νησιά Αιγαίου (8,34%), νησιά Ιονίου (8,45%)]. Αντίθετα, η χαμηλότερη μαθητική διαρροή παρουσιάζεται στην Ήπειρο (3,81%), στη Θεσσαλία (4,57%) και στην περιοχή της πρωτεύουσας (6,49%) (Παμουκτσόγλου, 2001). Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον ΟΕΕΚ το 1996 και το ΚΕΕ (Σταμέλος, 2002).

Οι κλασικές μέθοδοι υπολογισμού της σχολικής διαρροής είναι:

1. η ανά έτος σύγκριση εγγεγραμμένων και αποφοιτησάντων για κάθε τάξη
2. η σύγκριση μεταξύ του αριθμού μαθητών που εισήχθησαν στην πρώτη τάξη και πήραν απολυτήριο από την τελευταία τάξη της κάθε βαθμίδας μετά από τα αντίστοιχα έτη φοίτησης.

Ωστόσο, οι παραπάνω μέθοδοι τελευταία διευρύνονται και περιλαμβάνουν και άλλα στοιχεία που σχετίζονται με επιμέρους κατηγορίες γυμνασίων ή και με μεμονωμένα γυμνάσια, όσον αφορά τα γεωγραφικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά, γιατί αυτά φαίνεται να συνδέονται ιδιαίτερα με την τάση των μαθητών να εγκαταλείπουν την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Πιο συγκεκριμένα, τα στοιχεία αυτά μπορεί να αφορούν:

1. τις εσωτερικές διαδικασίες και το παιδαγωγικό κλίμα - κατάσταση εκπαιδευτικών, π.χ. συνθήκες πολιτισμικής απομόνωσης, αναμονή μετάθεσης, ανταπόκριση αστικής συγκοινωνίας με σχολάσμα, σχέσεις καθηγητών, απόψεις καθηγητών με συνεντεύξεις για τα αίτια που οδηγούν στην εγκατάλειψη του σχολείου
2. την προσβασιμότητα στην εκπαιδευτική μονάδα, την κατάσταση του οδικού δικτύου, την περιγραφή του κτιρίου, π.χ. οδικό δίκτυο, χιλιόμετρική απόσταση ανά οικισμό από το κοντινότερο δημοτικό κ.λπ., υψόμετρο, οδικό δίκτυο, ποιότητα του οδοστρώματος, καθώς και θέση, μέγεθος, θέρμανση, προσανατολισμός στο χώρο, ύπαρξη γυμναστηρίου κ.λπ.
3. την οικογένεια
4. την κοινότητα και την πληθυσμιακή ποικιλία της περιοχής, όπως πληθυσμός ανά οικισμό και εξέλιξή του, οικονομική δραστηριότητα οικισμού, καθώς και
5. τις σχέσεις μεταξύ της εκπαιδευτικής με τη διοικητική κοινότητα.

Από την ανασκόπηση των διαφόρων ερευνών σχετικά με τη μαθητική διαρροή παρουσιάζεται μια ποικιλία παραμέτρων που θεωρούνται ως βασικά αίτια της διαρροής. Σε κάποιες έρευνες που αφορούν τη σύγκριση της διαρροής από περιοχή σε περιοχή αναδεικνύονται κοινωνικο-οικονομικο-πολιτισμικές παράμετροι, ενώ άλλες τη συνδέουν με την υπό μελέτη χρονική περίοδο ή ακόμα εστιάζουν στα ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά. Έτσι, οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις διερευνούν παράγοντες που λειτουργούν σε πολλαπλά επίπεδα ανάλυσης:

1. στο επίπεδο των κοινωνικών δομών και λειτουργιών, όπως οι υφιστάμενες ιστορικές, κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες (π.χ. περίοδοι οικονομικής κρίσης, πόλεμοι, διαρθρωτικής πολιτικής αλλαγής κ.λπ.),
2. στο επίπεδο της δομής και της λειτουργίας του εκάστοτε εκπαιδευτικού συστήματος,
3. στο επίπεδο της οικογένειας, με ιδιαίτερη αναφορά στη δομή, τη λειτουργία και τα οικονομικά χαρακτηριστικά της οικογένειας, και
4. στο επίπεδο του ατόμου, με ιδιαίτερη αναφορά στα κοινωνικοοικονομικά και κυρίως ψυχολογικά χαρακτηριστικά του ατόμου (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1998).

Σύμφωνα με αποτελέσματα ερευνών (ΟΕΕΚ, 1996· Δρεττάκη, 1993· Σταμέλος, 2002· Φραγκουδάκη, 1998· Καλογριδής-Κουτσοκώστα, 1998· Παπαθεοφίλου κ.ά., 1998· Παναγιωτοπούλου, 1998· Κανακίδου, 1998· Παπασιλιανού, 1998· Δαμανάκης, 1998), οι κυριότεροι παράγοντες που φαίνεται να έχουν θετική συσχέτιση με τη διακοπή της φοίτησης, τόσο στην υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό και γυμνάσιο) όσο και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (λύκειο), εστιάζονται:

- στη φοίτηση ή όχι των παιδιών σε νηπιαγωγείο: όπου σχετίζεται θετικά η επίδοση των μαθητών στο σχολείο και άρα η συνέχιση της μαθησιακής τους πορείας με το αν φοίτησαν στο νηπιαγωγείο,
- στην επίδοση των μαθητών στο δημοτικό σχολείο: η χαμηλή σχολική επίδοση, κυρίως στα Μαθηματικά, στη Φυσική και στη Χημεία, εμφανίζει θετική συσχέτιση με τη σχολική διαρροή,
- στην τυχόν καθυστέρηση των μαθητών στο δημοτικό σχολείο και στο εσωτερικό της γυμνασιακής τριετίας: σε έρευνα του ΟΕΕΚ βρέθηκε ότι οι επτά νέοι στους δέκα που παρουσιάστηκαν στο γυμνάσιο, πριν διακόψουν τη φοίτησή τους, είχαν χάσει μία ή περισσότερες σχολικές χρονιές. Η καθυστέρηση αυτή φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με το επάγγελμα του πατέρα,
- στο είδος του σχολείου και στο σχολικό περιβάλλον: όπου τα ίδια τα χαρακτηριστικά του σχολείου (π.χ. το είδος του δημοτικού που τελείωσαν τα παιδιά, ολιγοθέσιο ή μονοθέσιο), η διδακτέα ύλη, η επάρκεια και τα χαρακτηριστικά του διδακτικού προσωπικού επηρεάζουν τη «διαρροή» των μαθητών. Οι πιο πολλοί έφηβοι εγκαταλείπουν το σχολείο στα πρώ-

- τα χρόνια της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και η διακοπή της φοίτησής τους είναι πιο συχνή στα νυχτερινά και στα τεχνικά λύκεια,
- *στο οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών*: όπου το επάγγελμα και το μορφωτικό επίπεδο των γονιών, οι αξίες και οι στάσεις της οικογένειας ως προς τη μόρφωση, το μέγεθός της και η οικονομική δυνατότητα της οικογένειας (για παροχή επιπλέον βοήθειας σε φροντιστήριο) επηρεάζουν σημαντικά την εμφάνιση σχολικής «διαρροής»,
 - *στον τόπο κατοικίας των μαθητών*: η διαμονή του μαθητή σε υποβαθμισμένες περιοχές αστικών κέντρων ή σε αγροτικές περιοχές και μικρούς οικισμούς, όπου το πλησιέστερο γυμνάσιο απέχει πολύ, «διευκολύνει» τη σχολική διαρροή, γιατί η μετάβασή τους στο σχολείο γίνεται προβληματική. Ακόμη, η σχολική διαρροή ενισχύεται από τη διαμονή των μαθητών σε περιοχές που προσφέρεται ευκαιριακή απασχόληση στον τουριστικό τομέα,
 - *στο φύλο των μαθητών*: σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα το ποσοστό διαρροής των αγοριών είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των κοριτσιών, τα αγόρια εγκαταλείπουν το γυμνάσιο σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια (συνήθως για να πιάσουν δουλειά). Εξαιρέση αποτελούν οι μικρές απομονωμένες κοινότητες σε ορεινές περιοχές, σε μικρά νησιά ή και σε περιοχές με άφθονο μειονοτικό πληθυσμό, γεγονός που οφείλεται στα ήθη και έθιμά τους,
 - *στα ατομικά χαρακτηριστικά των μαθητών*: όπου η συμμετοχή των μαθητών στο σχολείο και ορισμένα προβλήματα συμπεριφοράς συσχετίζονται θετικά με φαινόμενα σχολικής διαρροής,
 - *στην εθνικότητα των μαθητών*: στις περιπτώσεις αυτές η σχολική διαρροή συνδέεται άμεσα τόσο με τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά όσο και με τις εκπαιδευτικές συνθήκες που βιώνουν οι συγκεκριμένοι μαθητές. Επίσης, αναφέρονται δυσκολίες σχετικά με την ψυχολογική προσαρμογή των μαθητών που σχετίζονται άμεσα με τα κίνητρα εγκατάστασης στην Ελλάδα των ομάδων αυτών,
 - *στη γενικότερη εκπαίδευση του πληθυσμού*: στις μεγάλες πόλεις η διαρροή από το σχολείο έχει σχέση με την εκπαίδευση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Στους προαναφερόμενους παράγοντες δεν εμφανίζεται η μετακίνηση του μαθητή (σε άλλη περιοχή ή σε άλλο νησί), προκειμένου να ολοκληρώσει τη σχολική του πορεία, ως παράγοντας που φαίνεται να έχει θετική συ-

σχέτιση με τη διακοπή της φοίτησης. Οι μετακινήσεις είναι πολύ σημαντικός παράγοντας ειδικά για περιοχές που έχουν τα χαρακτηριστικά του νησιωτικού συμπλέγματος όπως η Δωδεκάνησος, γιατί επηρεάζει τη λήψη των εκπαιδευτικών αποφάσεων της οικογένειας πριν ακόμα αποκτήσει παιδί.

Με δεδομένο ότι ο νομός Δωδεκανήσου έχει ιδιαίτερη γεωγραφική διάρθρωση και γεωμορφολογία, καθώς και το ότι η πληθυσμιακή του κατανομή είναι άνιση δημιουργούνται εκ των πραγμάτων στους μαθητές δυσκολίες ολοκλήρωσης της σχολικής τους διαδρομής, αλλά και πρόσθετες δυσκολίες τόσο για τους γονείς όσο και τους καθηγητές. Έτσι, αυτή η περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση του φαινομένου της σχολικής αποτυχίας, για το υψηλό ποσοστό των μαθητών που διακόπτουν τη φοίτησή τους (μεγαλύτερο του 10%) ή μετακινούνται σε αστικά κέντρα, σε σχέση με τις γεωπολιτικές ιδιαιτερότητές της.

Προς την κατεύθυνση αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να μελετηθούν οι σχολικές διαδρομές των παιδιών στη νησιωτική περιοχή της Δωδεκανήσου από το νηπιαγωγείο μέχρι το λύκειο ως ολοκληρωμένες σχολικές μονάδες - δίκτυα, στοιχείο που αποτελεί καινοτομία της έρευνας. Οι σχολικές μονάδες - δίκτυα στην εργασία αυτή είναι η ολοκληρωμένη σχολική πορεία κάθε μαθητή που θα φοιτήσει αρχικά στο νηπιαγωγείο, στη συνέχεια στο δημοτικό σχολείο, στο γυμνάσιο και τέλος στο λύκειο (γενικό, TEE).

Μεθοδολογία

Στη συγκεκριμένη εργασία παρουσιάζεται η μοντελοποίηση των διαφορετικών σχολικών διαδρομών των μαθητών από το νηπιαγωγείο ως το λύκειο. Η μοντελοποίηση αυτή προέκυψε μετά από:

A. τη μελέτη των παρακάτω μεταβλητών:

-18 κατοικημένα νησιά

-85 κατοικημένες περιοχές κατανεμημένες στα 18 νησιά

-εκπαιδευτικές μονάδες τεσσάρων βαθμίδων [νηπιαγωγείο, δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο (γενικό, TEE)] ανά περιοχή

B. και τους συνδυασμούς που προκύπτουν με δεδομένη την αλληλουχία των τεσσάρων εκπαιδευτικών βαθμίδων, καταγράφοντας τις αναγκαίες μετακινήσεις σε άλλη περιοχή ή σε άλλο νησί.

Αποτέλεσμα αυτής της μεθοδολογίας ήταν η ανάδειξη εννέα κύριων διαδρομών.

Αποτελέσματα

Από τη μελέτη των εκπαιδευτικών δυνατοτήτων που προσφέρει καθεμία από τις κατοικημένες περιοχές του νομού Δωδεκανήσου στους μαθητές για την ολοκλήρωση της σχολικής τους πορείας προέκυψαν πάρα πολλές διαφορετικές σχολικές διαδρομές, πολλές από τις οποίες περιλαμβάνουν και γειτονικές ή πιο απομακρυσμένες περιοχές ή ακόμα και άλλα νησιά. Λόγω του πλήθους των διαδρομών αυτών έγινε προσπάθεια μοντελοποίησής τους και καταγραφής των βασικών τους ιδιομορφιών.

Παρακάτω παρουσιάζονται τα εννέα κύρια μοντέλα καθώς και κάποιες υποκατηγορίες ανάλογα με την ποικιλία των επιλογών που έχουν οι μαθητές στη διάθεσή τους. Η συνεχής γραμμή δείχνει ότι στη συγκεκριμένη περιοχή υπάρχουν όλες οι δυνατότητες εκπαίδευσης, η διακεκομμένη γραμμή δηλώνει την έλλειψη επιλογών για τη συγκεκριμένη βαθμίδα εκπαίδευσης. Το μπλε χρώμα αναπαριστά τις επιλογές που υπάρχουν στον τόπο κατοικίας του μαθητή, το πράσινο χρώμα τις επιλογές που υπάρχουν σε άλλη περιοχή του ίδιου όμως νησιού και το κόκκινο χρώμα τις επιλογές σε άλλο νησί. Οι αριθμοί 4, 6, 12, 15 αφορούν τις ηλικίες που κάποιος μαθητής ξεκινάει το νηπιαγωγείο, το δημοτικό, το γυμνάσιο και το λύκειο αντίστοιχα, ενώ ο αριθμός 18 αφορά την ηλικία που ο μαθητής έχει ολοκληρώσει τη σχολική του διαδρομή:

Στο 1ο μοντέλο (I) ο μαθητής μπορεί να ακολουθήσει μια ολοκληρωμένη σχολική διαδρομή, εφόσον υπάρχουν όλες οι επιλογές στον τόπο κατοικίας του, για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο, δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο). Από τις 85 συνολικά κατοικημένες περιοχές της Δωδεκανήσου μόνο οι 6 παρέχουν στο μαθητή μια ολοκληρωμένη διαδρομή:

Σχήμα I

Στο 2ο μοντέλο (II), που ισχύει για δεκατέσσερις (14) κατοικημένες περιοχές, δεν υπάρχουν όλες οι επιλογές στο λύκειο [σε έντεκα (11) δεν υπάρχει ΤΕΕ και σε τρία (3) δεν υπάρχει Ενιαίο Λύκειο]. Υπάρχουν όμως σε άλλη περιοχή του ίδιου νησιού.

Σχήμα II

Μία υποπερίπτωση του 2ου μοντέλου αποτελεί το παρακάτω σχήμα που επικρατεί σε οκτώ (8) κατοικημένες περιοχές στις οποίες η φοίτηση σε ΤΕΕ προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλο νησί.

Σχήμα IIa

Στο 3ο μοντέλο (III), που ισχύει σε έξι (6) κατοικημένες περιοχές της Δωδεκανήσου, η φοίτηση σε λύκειο ή ΤΕΕ προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλη περιοχή.

Σχήμα III

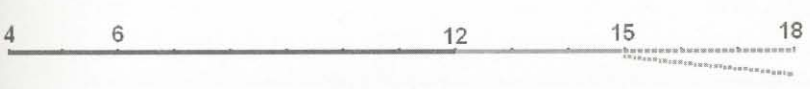
Στο 4ο μοντέλο, που ισχύει για τρεις (3) κατοικημένες περιοχές, η συνέχιση της φοίτησης μετά το δημοτικό προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλη περιοχή.

Σχήμα IV

Στο 5ο μοντέλο, το οποίο ισχύει για είκοσι επτά (27) περιοχές, η συνέχιση της φοίτησης μετά το δημοτικό προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλη περιοχή για το γυμνάσιο και σε άλλη για το λύκειο ή το ΤΕΕ.

Σχήμα V

Μία υποπερίπτωση του 5ου μοντέλου αποτελεί το παρακάτω σχήμα που επικρατεί σε μία (1) περιοχή. Εκεί η συνέχιση της φοίτησης μετά το δημοτικό προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλη περιοχή για το γυμνάσιο - λύκειο, ενώ η επιλογή του ΤΕΕ προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλο νησί.

Σχήμα Va

Στο 6ο μοντέλο, το οποίο εντοπίζεται σε επτά (7) περιοχές, παρέχεται δυνατότητα φοίτησης στον τόπο κατοικίας του μαθητή μόνο στο δημοτικό, ενώ απαιτείται μετακίνηση τόσο για το νηπιαγωγείο όσο και για το γυμνάσιο. Στο δε λύκειο δεν παρέχονται όλες οι δυνατότητες επιλογής.

Σχήμα VI

Στο 7ο μοντέλο το οποίο παρατηρείται σε δύο (2) περιοχές η φοίτηση μετά το νηπιαγωγείο προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλη περιοχή, ενώ στο λύκειο δεν υπάρχουν όλες οι δυνατότητες επιλογής.

Σχήμα VII

Μία υποπερίπτωση του 7ου μοντέλου αποτελεί το παρακάτω σχήμα που εντοπίστηκε σε μία (1) περιοχή. Στην περιοχή αυτή η συνέχιση της φοίτησης μετά το νηπιαγωγείο προϋποθέτει τη μετακίνηση σε άλλη περιοχή, ενώ για το λύκειο δεν υπάρχουν όλες τις δυνατότητες επιλογής. Η επιλογή του ΤΕΕ προϋποθέτει και νέα μετακίνηση σε άλλο νησί.

Σχήμα VIIa

Το 8ο μοντέλο αφορά σε τέσσερις (4) περιοχές, στις οποίες υπάρχει μόνο δημοτικό. Η επιλογή οποιασδήποτε άλλης βαθμίδας εκπαίδευσης προϋποθέτει μετακίνηση σε άλλο νησί.

Σχήμα VIII

Στο 9ο μοντέλο, που ισχύει σε πέντε (5) περιοχές, η φοίτηση σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης προϋποθέτει μετακίνηση, ενώ στο λύκειο δεν υπάρχουν όλες οι δυνατότητες επιλογής.

Σχήμα IX

Μία υποπερίπτωση του 9ου μοντέλου αποτελεί το παρακάτω σχήμα που παρατηρήθηκε σε μία (1) περιοχή. Στην περιοχή αυτή η φοίτηση σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης προϋποθέτει μετακίνηση, ενώ η επιλογή του ΤΕΕ προϋποθέτει και νέα μετακίνηση σε άλλο νησί.

Σχήμα IXa

Για τον παραπάνω πίνακα, ο οποίος δείχνει συγκεντρωτικά σε πόσες περιοχές υπάρχει κάθε μοντέλο σχολικής διαδρομής, πρέπει να επισημανθούν τα εξής:

- μόνο στο 7% των κατοικημένων περιοχών μπορεί ο μαθητής να ακολουθήσει μια ολοκληρωμένη σχολική διαδρομή, δηλαδή υπάρχουν όλες οι επιλογές στον τόπο κατοικίας του, για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης
- στο μεγαλύτερο ποσοστό (32%) των κατοικημένων περιοχών ισχύει το μοντέλο V όπου ο μαθητής για να ολοκληρώσει τη σχολική του πο-

ρεία θα πρέπει μετά το δημοτικό να μετακινηθεί σε άλλη περιοχή για το γυμνάσιο και σε άλλη περιοχή για το λύκειο ή το ΤΕΕ

- οι αναφερόμενες κατοικημένες περιοχές (συνολικά 85) δεν είναι πληθυσμιακά ισοδύναμες.

Πίνακας 1. Μοντέλα διαδρομών - αριθμός κατοικημένων περιοχών

Μοντέλα διαδρομών	Αριθμός περιοχών	Ποσοστό
I	6	7%
II	14	17%
IIa	8	9%
III	6	7%
IV	3	4%
V	27	32%
Va	1	1%
VI	7	8%
VII	2	2%
VIIa	1	1%
VIII	4	5%
IX	5	6%
IXa	1	1%

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η σχολική αποτυχία, με κύρια έκφρασή της τη μαθητική διαρροή, είναι από τα ζητήματα που απασχολούν την ερευνητική / εκπαιδευτική κοινότητα. Σε διάφορες σχετικές έρευνες έχει αναφερθεί η συσχέτιση της σχολικής αποτυχίας τόσο με κοινωνικο-οικονομικο-πολιτισμικούς παράγοντες όσο και με ατομικές διαφορές.

Η επιπλέον πληροφόρηση που προσφέρει η υπό εξέλιξη έρευνα, με θέμα «Η αλληλεπίδραση της μαθηματικής εκπαίδευσης με τη σχολική αποτυχία σε νησιωτικές περιοχές: Ερμηνεία και αντιμετώπιση στην περίπτωση της Δωδεκανήσου», είναι η σύνδεση του φαινομένου αυτού με τις σχολικές διαδρομές των μαθητών. Η διερεύνηση της σχολικής πορείας του μαθητή σε συνάρτηση με τις προσφερόμενες επιλογές, όπως αυτές εμφανίζονται στους τύπους σχολικών διαδρομών που παρουσιάστηκαν, όταν η αναφορά μας είναι περιοχές όπως τα Δωδεκάνησα, φαίνεται να α-

παντάει σε ζητήματα σχολικής αποτυχίας εκφρασμένης κυρίως ως μαθητική διαρροή.

Η μελέτη που έγινε μας οδήγησε στην καταγραφή εννέα κύριων μοντέλων «σχολικής διαδρομής» για τα παιδιά της Δωδεκανήσου, ανάλογα με το νησί ή την πόλη του νησιού που τυχαίνει να βρίσκονται στην ηλικία των 4 ετών. Η μη ύπαρξη πλήρους σχολικού δικτύου προσβάσιμου για τον κάθε μαθητή, όπως συμβαίνει στα Δωδεκάνησα, αλλά και σε άλλες νησιωτικές καθώς και δυσπρόσιτες ορεινές περιοχές, αναγκαστικά υπαγορεύει τον περιορισμό στην παρακολούθηση συγκεκριμένων σχολείων –όσον αφορά τη βαθμίδα ή τον τύπο, όπως ΤΕΕ, εσπερινά, εκκλησιαστικά– από τους μαθητές πολλές φορές έξω από την επιλογή τους ή εξαναγκάζει σε μετακίνηση το μαθητή και συχνότερα όλη την οικογένεια με προφανείς συνέπειες τόσο για τα νησιά όσο και για τις ίδιες τις οικογένειες.

Συμπεραίνουμε κατά συνέπεια ότι ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός σε επίπεδο νομού θα πρέπει να προνοεί και να προλαμβάνει τις ψυχολογικές και κοινωνικές συνέπειες του ιδιόμορφου αυτού σχολικού αποκλεισμού, λαμβάνοντας μέτρα θετικών διακρίσεων για το μαθητικό πληθυσμό που εντάσσεται στα πιο «επικίνδυνα» από τα 9 μοντέλα σχολικών διαδρομών της Δωδεκανήσου. Με δεδομένο τη γνώση, των επίσημων φορέων, αφενός για τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περιοχής καθώς και των διαμορφούμενων σχολικών διαδρομών και αφετέρου μέσα από τη διερεύνηση των συγκεκριμένων γνωρισμάτων της σχολικής αποτυχίας μπορεί να προβλεφθούν μέτρα πρόληψης και ενίσχυσης της σχολικής συμμετοχής.

Μέσα από συστηματική ενημέρωση του πληθυσμού κάθε περιοχής για τις δυνατότητες, αλλά και τις εναλλακτικές που υπάρχουν, για την ολοκλήρωση της σχολικής διαδρομής των παιδιών τους μπορεί να προκληθεί ο απαραίτητος οικογενειακός προγραμματισμός που θα βοηθήσει προς τη σωστή κατεύθυνση.

Εκτός από την ενημέρωση, οι παροχές που μπορεί να προσφερθούν από την Πολιτεία για να βοηθήσουν την πραγματοποίηση του οικογενειακού προγραμματισμού είναι ακόμη ένας σημαντικός παράγοντας για τη μείωση της σχολικής διαρροής. Αναλαμβάνοντας το κόστος των ενδεχόμενων μετακινήσεων μαθητών και οικογενειών, και εξασφαλίζοντάς τους υψηλού επιπέδου συνθήκες νέας διαμονής, επικουρεί στη λήψη αποφάσεων από την οικογένεια για την ολοκλήρωση από το μαθητή της σχολικής διαδρομής με επιτυχία.

Ένας κεντρικός και ενιαίος σχεδιασμός για την εκπαίδευση από την επίσημη πολιτεία δυστυχώς δεν λαμβάνει υπόψη ή υποτιμά τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής. Αυτό έχει ως συνέπεια την παροχή άνισων δυνατοτήτων και ευκαιριών στους μαθητές με αποτέλεσμα να παράγεται κοινωνική ανισότητα. Η προσφορά ενός πλήρους δικτύου σχολικής διαδρομής προσβάσιμου σε κάθε μαθητή είναι η ελάχιστη προσφορά-υποχρέωση της Πολιτείας αν ο στόχος της είναι η ισοπολιτεία.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Έργο «ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ: Ενίσχυση Ερευνητικών Ομάδων στα Πανεπιστήμια» του προγράμματος ΕΠΕΑΚ II και υλοποιείται από το Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου.
2. Τα στοιχεία του πίνακα προέρχονται από δεδομένα της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1998). «Διακοπή φοίτησης στη Δωδεκάνησο», στο Ρ. Παπαθεοφίλου, Β. & Βοσνιάδου, Σ. (επιμ.), *Η εγκατάλειψη του σχολείου, Αίτια, Επιπτώσεις, Προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δαμανάκης, Μ. (1998). *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα: Διαπολιτισμική προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δρεττάκη, Μ. (1993). *Η εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και παράγοντες που σχετίζονται μ' αυτήν*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Καλαβάσης, Φ., Καφούση, Σ., Σκουμπούρη, Χ., Κατέλου, Α., Σταθοπούλου, Χ., Χαβιάρης, Π., & Κοκκαλίδης, Σ. (2006). *Αλληλεπίδραση της μαθηματικής εκπαίδευσης με τη σχολική αποτυχία: Μια προσέγγιση εκπαιδευτικής μηχανικής στην περίπτωση του πολυνησιωτικού συμπλέγματος της Δωδεκανήσου*. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Καλογρίδη-Κουτσοκώστα, Σ. (1998). «Έξω από το σχολείο τι; Η μετασχολική πορεία των νέων που εγκατέλειψαν την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση την τριετία 1985-88 στο Δήμο Ν. Λιοσίων Αττικής», στο Ρ. Παπαθεοφίλου, Σ. Βοσνιάδου (επιμ.), *Η εγκατάλειψη του σχολείου, Αίτια, Επιπτώσεις, Προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κανακίδου, Ε. (1998). «Η διακοπή της φοίτησης στους Μουσουλμάνους Μαθητές», στο Β. Παπαθεοφίλου & Σ. Βοσνιάδου (επιμ.), *Η Εγκατάλειψη του Σχολείου: αιτία, επιπτώσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κάτσικας, Χ. & Καββαδίας, Γ. (1994). *Η ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σταμέλος, Σ. (επιμ.) (2002). *Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, Πρώτη και Δεύτερη Βαθ-*

- μίδα, Δομές και Ποσοτικά Δεδομένα, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία την 31η Μαρτίου 2001. Αθήνα: Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας.
- Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ) - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1996). *Οι μαθητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές τους στο γυμνάσιο και οι ανάγκες τους για Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση*. Αθήνα.
- Παλαιοκρασάς, Σ., Ρουσέας, Π., & Βρεττάκου, Β. (2001). Μαθητική διαρροή στο Γυμνάσιο, Έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, http://www.pi-schools.gr/programs/par/drop_2000.htm
- Παμουκτσόγλου, Α. (2001). «Αποτελεσματικό σχολείο: Χαρακτηριστικά και αντιλήψεις σε μια προσπάθεια αξιολόγησής του», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων* (έρευνα ΠΙ).
- Παναγιωτοπούλου, Ι. (1998). «Η διακοπή φοίτησης στην τεχνική εκπαίδευση», στο Β. Παπαθεοφίλου & Σ. Βοσνιάδου (επιμ.), *Η Εγκατάλειψη του Σχολείου: αιτία, επιπτώσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαθεοφίλου, Ρ. & Βοσνιάδου, Σ. (επιμ.) (1998). *Η Εγκατάλειψη του Σχολείου: αιτία, επιπτώσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαστευλιανού, Α. (1998). «Η διακοπή φοίτησης στους μαθητές – παιδιά ομογενών παλιννοστούντων στην Ελλάδα: στοιχεία και διαστάσεις του προβλήματος», στο Β. Παπαθεοφίλου & Σ. Βοσνιάδου (επιμ.), *Η Εγκατάλειψη του Σχολείου: αιτία, επιπτώσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πετρόπουλος, Ν., (1997). «Σχολική αποτυχία: Η περίπτωση της Ελλάδας», στα *Πρακτικά του Ευρωπαϊκού Συμποσίου*, Δεκέμβριος 1996, με θέμα, Σχολική Αποτυχία. Αθήνα: έκδοση του Π.Ι., 43-67.
- Φραγκουδάκη, Α. (1998). «Δεδομένα από την έρευνα του 1980-83 στο Νομό Ιωαννίνων με αντικείμενο τη διαρροή από την υποχρεωτική εκπαίδευση», στο Β. Παπαθεοφίλου & Σ. Βοσνιάδου (επιμ.), *Η Εγκατάλειψη του Σχολείου: αιτία, επιπτώσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.

Abstract

The article constitutes a part of the theoretical frame of a project concerning the interaction of mathematic education with the school failure in the islander region of Dodecanese. The study of factors that contribute in the failure, as well as the development of the criteria for the selection of variables' aiming to ameliorative actions is the aim of this project.

In the particular article the argumentation is focused in two fundamental issues. The first one concerns the statement that student's or even his family's necessary movements –from city to city and mainly from island to island– for the completion of his school route, constitute an important fac-

tor of interpretation as far as the phenomenon of school failure is concerned. The second issue is related to the effort needed for the construction of a model that can depict the variety of school routes.

The treatment of the above issues entails the existence of a great variety of school routes. The majority of them –which are hard enough– might constitute a factor for the interpretation of school failure phenomenon since are related to the student's and his family's decision regarding the completion or not of his school duties. Therefore, the taking of the required welfare measures is deemed to be of high importance for the balance of the above mentioned factor.

Φραγκίσκος Καλαβάσης

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

e-mail: kalabas@rhodes.aegean.gr

Χρυσάνθη Σκουμπουρδή

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

e-mail: kara@rhodes.aegean.gr